پښتو ژباړه: رحمت آريا ۲۰۲۴/۰۵/۰۷

د پادشاه میلیندا پوښتنې

۵ برخه

د مناندر او مليندا پېر د واک او ځواک جغرافيه

د باختري ـ يوناني دور په اړه چې کومه خبره د تأريخ ليکونکو په وړاندې ډېره مهمه انګېرل شوې هغه دا ده چې ګريکو باختري تأريخي دور خپل هر اړخيز اغېز پرهغو سيمو چې دغه څپه وربانديې راغلي پريښی دی، بوازې له ایرانیانو پرته چې په ښه سترګه نـهٔ ورته ګوري نور ټول ملتونه د خپلو تأريخو په ترڅ کې دغه دور له نړیوال تمدن سره د دوی د تړون او د هغه په پراختيا کې د پاملرنې وړ او زرين دور بولي، هندي مؤرخين سره له دې چې په خپل تأريخ کې دغـهٔ زرين دور ته د (ايندو-يوناني) دورې نومَونـه کاروي، دوی په دغـهٔ ټکي هم اعتراف کوي چې د يوناني تمدن آره ځانګه يونان - باختري ده چې د واک او ځواک مرکز يې اوسنی افغانستان وو چې نورې سيمې يې په اړوندو او فتحه کړيو سيمو کې راتلې، د مناندر په اړه لکه چې د آريا صاحب په مقدمه کې هم اشاره ورته شوې مؤرخين په دې خبره يوه خولـهٔ دي چې دهٔ تر مقدوني سکندر هم زياتې سوبې وکړې او دلته يې د يوهٔ پياوړي يوناني باختري واکمن په توګه يوه خورا بسيا، په مادي او معنوي لحاظ خوندي واکمني جوړه کړه، د يونان - باختري کورنۍ د نفوذ ساحه، د آمو، خراسان، متهرا او پټنې (بيهار) تر پولو پورې خوره وه ، په دغې واکمني کې د مؤرخينو د ليکنو پربنسټ « دفارس يا پارت په صوبه کې دوی علاقې يعني خراسان او د کسپين جنوب لويديزې سيمې راتلې، چې هغوی يوناني تهذيب ونـهٔ مانـهٔ »[1]

ددغـهٔ ليکوال د خـبـرني پربنسټ زموږ لپاره اوس خبره لږ نوره هم روښانـه شوه او هغه دا چې او سني ايرانيان او پخواني فارسيان په رښتيا هم د يونان - باختري واکمنانو د هرډول سياسی او فرهنګي

[1] - (قديم هندوستان کی تاريخ ۲۳۴مخ)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

نفوذ پرضد ول، یونانیانو ونــهٔ غوښتل چې له فارسیانو، د هغوی له فرهنګ او ژبې سره په تماس او تړاو کې شي، ځکه نو دوی په دغه دوره کې د یوې ځانګړې ژبې او لیک دود په لټه کې شول چې ددغي تګلارې په ترڅ کې یې په رښتیا هم د فارسیانو له ژبې پرته د سیمه ییزو ژبو لپاره د ودې او ځانګړې هویت لاره برابره شوه، یونان - باختري سیکې په دغه برخه کې له موږ سره څرګند لاسوندونه دي چې زیاته برخه یې د مناندر پرواکمنۍ پورې اړه لري. دغه سیکې په دوو لیکدودونو یوناني او خروشتي کې زموږ په واک کې دي، خروشتی لیک دود په خپله له ښې خوا کیڼې ته لیکل کــېـدهٔ او یوناني یې برعکس. مناندر په باکتریا (افغانستان) کې زېــږېـدلی، دلته لوی شوی او دلته واکمنۍ ته رســېـدلی دی، ځکه نو دا له شکه وتلي خبره ده چې دی د دغې سیمې پر محلي ژبه باندې چې هغه د اوسنۍ پښتومور ده په سمه توګه پوهیدهٔ، د فارسي او پهلوي خبره خو دلته په هیڅ ډول نــهٔ طرحه کــېـږي، واکمنـه ژبه یوناني وه چې هغې هم خپل حد او خپله رسمي ساحه درلوده، د هندوکش له جنوبه بیا ترتاکسیلا او پنجاب پورې د ژبپوهنـېـزو او نورو علمي ـ تأریخي څــېـړنو له مخې له پښتو پرته بلې کومې ژبې دومره نفوذ او نفوس پر دغه سیمه باندې په تــېـره بیا پر دغه مهال لارهٔ چې یو دولت او یو واکمن باید هغه خامخا د مکالمې په لامل وکاروي، موږ له یونان- باختري واکمنانو څخه مننذوی یو چې دوی پر دغه سیمه باندې د یوهٔ روښانــه تمدن نښې پریښې دي، دا چې دلته په سیمه ییزه توګه په خپله پښتـنو په دغه برخه کې ولی کار نــهٔ دی کړی، په دغه اړه کټ مټ پوښتنه په اسلامی دوره کې چې اوس په کې یو، زموږ په مخ کې ده، که هلته پښتون په یوناني کې علم کاوهٔ او افلاطوني فکر یې په پښتونخوا کې خپراوهٔ، دا یو بهیر وو چې هم هغه مهال او هم اوس پر دغــهٔ قوم او د دوی پر ژبه د هغوی د فرهنګي وروسته پاتې کــېـدو په ترڅ کې روان دی، موږ ته پته ده چې په اسلامي دوره کې دوی عربي ته څومره کار وکړ او راته پته ده چې ترهغه راوروسته یې فارسي ته څومره کار او خدمت وکړ، دا هم د هغــهٔ اوږدهٔ بهیر لړۍ ده چې پښتنو تل هغه ته اوږې ورکړې وې او تل یې په شعوري او غیرشعوري توګه منلي دي، هغه مهال چې د هندوستان واکمني زموږ په لاس کې وه، زموږ واکمنانانو بهلول لودي، سکندر لودي، شیرشاه سوري او د هغو کورنیو چې دوی تولو پښتو ویله بیا هم دربار یې په فارسي چلیدهٔ ان هغو روحانیونو چې په پښتو به نــهٔ پوهــېـدل، هغوی به د پښتنو شاهانو له زغم څخه ناوړه ګټه پورته کوله، لکه چې یومهال د سلطان بهلول لودي په مخ کې یوهٔ جاهل ملا وویل : « سبحان الله عجب قومی پیدا شدند، نمی دانم پیشرو دجال درایشان باشد زبان ایشان اینست که مادر را «مور» گویند و برادر را « ارور ـ ورور» می گویند و دیه را «شور» می گویند و سیاه را

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

« تور» می گویند.» خو بهلول لودي ورته موسکی شو او په مؤدبانــه ژبه يې ورته ويې ويل :« ملا قادن! بس کن که ما همه بندگان خدایم[2]. »

دا یوه عامه ستونزه وه چې د تأریخ په اوږدو کې پښتنو ته ور دغاړې شوې ده، د هندوستان د اردو ژبې نوموتي شاعران او لیکوال د هندوستان پښتانــهٔ دي، په پاکستان کې نومیالي پښتانــهٔ همدا اوس اردو لیکنې کوي، په افغانستان کې د فارسي نومیالي لیکوال او شاعران پښتانــهٔ ول چې لړی همدا اوس هم روانــه ده، ځکه نو دا به هم د یوهٔ فکت په توګه سره منو چې پښتنو په یونان- باختري فرهنګ او د هغــهٔ په پراختیا او معرفی کې ډېــره مهمه دنده ترسره کړې ده، دا چې په دغه برخه کې موږ څه په واک کې لرو او یایی نــهٔ لرو، دا باید وڅــېــړو او دا باید په یاد ولرو چې که نن موږ ملیندا پنو په واک کې لرو، کــېــدی شي سبا او بله ورځ د نویو څــېــړنو په ترڅ کې په دغه برخه کې په داسي نورو شتمنیو باندې هم ور واوړو چې هغه زموږ د فرهنګ او فکر په یوهٔ پړاو کې په فکري او معنوي لحاظ لکه (ملیندا پنو) ځانګړي اهمیت لري. مناندر بودیست پیروی واکمن وو، هغــهٔ له ناګه سینا سره خپلې پیچلې فلسفي او روحاني پوښتنې طرح کړې چې په هغوکې د بویزم په اړه د یونان- باختري واکمن پوښتنو ته جالب او د پاملرنې وړ ځوابو نــهٔ دي ویل شوي. مرکه په ساګله (اوسنې سیالکوټ) کې ترسره شوې ده. چې د باختري واکمنی د ګندهارا له مهمو ښارونو څخه وو. د یونان- باختري واکمنی په جغرافیه کې د مرکزي او جنوبی افغانستان مهم ښارونه او سیمې راځي چې تراوسه پورې په تأریخي او جغرافیایي لحاظ ځانګړي اهمیت لري، تر اوسه پورې په مرکزي او جنوبي افغانستان ـ پښتونخوا کې ددې دورې ډېــر رازونه لاهم نا سپړلي پاتې دي، تراوسه هم لا چا پردغه سیمه باندې د بودایي دورې اثرات په دقیقه توګه نــهٔ څــېــړلي او نــهٔ را سپړلي دي ځکه خوله دي سره سره هم ددغي دورې په اړه تأریخي حقایق د نامتو لیکوالو او څــېــړونکو له نظره پریوې خوا نــهٔ دي پاتې :

“ The recent publication of the Mir Zakah treasure confirms the rule of Menander in Ghazni and adjoining areas of the Kabul valley in the north (there are 521 coins of Menander in that treasure). The discovery of an A□ic Te□adrachm of Menander sets speculation at rest; he must have ruled over the Kabul region. In the north he occupied Hazara and the Swat valley.”[3]

---

[2] - (خلیق احمد نظامي، سلاطین دهلي کې مذهبي رجحانات دهلی ۱۹۸۱ ص ۴۴۳ ، د تأریخ داودي او مشتاقي په حواله).

[3] - (Bhikkhu Pesala , Dabete of King Milinda , P 213)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولئ

موږ د مناندر د ژوند او واکمنی په څنګ کې د هغــهٔ د سیکو په اړه اوس په هرځه پوهــېږو، موږ په دې هم سترګې نــهٔ شو پټولی چې په دومره لویه واکمني کې چې له آمو تر ګنګا پورې خوره وه، د هغې پلازمینــه هم په جنوبی باختریا (افغانستان) کې وه، څنګه ویلای شو چې دوی یوازې ځان په سیاسي او پوځي مسایلو باندې بوخت وساتــهٔ؟ نــه، دوی په نورو برخو کې هم ډېــرې زیاتې هڅې کړې دي، دغې باختري یوناني واکمنۍ د خپل ژوند په وروستیو پــېړیــو کې ځان ورو ورو له خپلې پخوانۍ یوناني لړۍ څخه پر سیمه ییزو فرهنګی او اداري اړیکو باندې بسیا و ساتــهٔ، همدا ول چې د دوی د واکمنۍ په دوره کې افغانان او تر یوهٔ حده هندیان له خپل کلچر او فرهنګ څخه پردې پاتې نــهٔ شول، دوی ان د یوناني ژبې هم ډېــره پروا ونــهٔ کړه او نــهٔ یې د هغې ډېــرخیال وساتــهٔ، مانا دا چې یوناني ژبې کله هم د ځایی خلکو د ژبې ځای نــهٔ په زور او نــهٔ په رضاء ونیو، خو اغــېــز او اثرات یې ول او یوشــمــېــر خلک او د علومو د برخې اړوندان پرې پوهــېـدل. په زیات شــمــېــر علمي برخو کې چې هغو د یوناني علومو پر بنسټ وده کوله، موږ له یوناني ژبې څخه په هغو ځانګړو برخو کې یو شــمــېــر ویې پورکړي دي، نن سبا چې موږ هرڅه له انګریزي څخه اخلو پر هغــهٔ مهال هم کټ مټ تګلاره ترسره شوې ده، د سیکو وهلو نوي میتود له یونانیانو سره په باکتریا او هند کې رامنځ ته شو، ځکه موږ په دغه برخه کې ډېــرڅه او ډېــرې تجربې له دوی څخه واخیستل، د دینار «دیناریس» او « درم یا درهم » ویی موږ له یوناني « درکم» څخه پرهمدغــهٔ مهال اخیستي دی. هندوانو ته هم له همدغــهٔ مهاله وروسته ور میراث شوی دی، په نجوم او هیئت او جغرافیایی څــېــړنو کې هم موږ د یوناني ژبې زیات کلمات په خپلو ژبو راخپل کړي دي چې دا ټول د نومړو برخو د پوهانو له خوا د اړوندو څــېــړنو د بدایتوب او یا هم د اړتیا پرلامل اخیستل شوي او دود شوي دي، د هندوستان او افغانستان په لرغونو نجومي څــېــړنو کې یو روښانــه نوم او یو لوی پوه چې کله هم د هــېــرېــدو نــهٔ دی هغه ورا مهیر[4] Varāhamihira دی . د سانسکریت ژبې او هندي نجوم څــېــړونکي دغه

---

[4] - د ورا مهیر په اړه چې کوم معلومات په ویکیپیدیا کې راغلي په هغو کې یې ددهٔ استوګنځي Kapitthaka لیکلی دی، چې دغه سیمه هم هندی لیکوالو ته یوه نامعلومه او د هند وستان له اوسنۍ جغرافیې د باندې سیمه ده، یو شــمــېــر لیکوالو دی ساکایی آرین بللی دی، یو هندی پوه په دغه اړه لیکي چې :

“ Varaha Mihira , who in Gupta time composed the first scientific compendium on astronomy , the panchasiddantika (incoprporting with it the three Greek Siddhantas of Romaka , Paulisa and Surya, and naming Yavanacharya as one of the authorities on the science of astronomy, perhaps was

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولــئ

هندي ليکوال د ګندهارا او بکتريا اوسېدونکی بولي، دغه نامتو عالم يو زيات شمېر يوناني ويي د خپلې پوهې (نجوم) اړوند له يوناني ژبې څخه را اخيستي او خپل آثار يی په ياده برخه کې وربانديې بشپړ کړي دي. د دۀ آثار هم لکه د نامتو (ويي کرنا) يا ګرامر ليکونکي پاڼي ني د ليکنو په شان زموږ لپاره، زموږ له ژبې پښتو سره د اړيکو له امله د ډېر اهميت وړ دي. نور ساکايی واکمنان او پوهان لکه د ښتنه زوی د مرکزي هندوستان (اجين) سترپ (ستر يا مشر) رودرمن چي لوی اديب تېر شوی، دۀ هم هندوستان ته د موزيک، ادبياتو، منطق او ګرامر په برخه کې د پاملرنې وړ آثار ور ډالی کړي دي .

په داسې يوۀ چاپيريال او داسې يوۀ فرهنګی او کلتوري ماحول کې چې په باختريا يا افغانستان کې روان وو، ان هندي توکمو واکمنانو لکه چندرګپت هم يو په يو ونۀ شوای کولی چې له دغۀ فرهنګي حالت څخه ځان په آسانۍ سره لرې وساتلی شي، يونان - باختري فرهنګي اړيکو پرهغوی هم اغېزه وکړه، دغۀ هندي واکمن چې د باختريا يوناني واکمن (سلوکوس) لور ځانته وادۀ کړه، د يوناني فرهنګ پر لورهم خپل تمايل څرګند کړ، چې د دغو تمايلاتو اغېزه د هند او باختر پر ادبي بهيرونو باندې هم خپله اغېزه وښندله، د همدغو اړيکو ترسيوري لاندې يوناني ډرامې د هندي ډرامې په بشپړتيا او پياوړتيا کې ښه ګټه وکړه، هنديان د همدغو ښو فرهنګي اړيکو له مخې « په باختريا کې له يوناني ډرامې سره آشنا شول او دغۀ کارهغه مهال د پياوړتيا لوری د ځان کړ چې بودايي دين خپل نفوذ هرې خواته غزولی وو. کومي ډرامې چې په اونتي (اجين) دربار کې رامنځ ته شوې وې، هغه له دې امله

himself a Saka who bore a Persian name , if name could ever be the indicator of nationality… It lay with these foreign Sakas to give India in A.D. 150 her first classical Sanskrit style in prose" (B.S. Upadhyaya FEEDERS OF INDIAN CULTURE , P67)

ددې خبرې مانا دا ده چې ساکايانو په علمي او ادبی برخو کې ډېرڅه هندوستان او سيمې ته ورکړي دي. خو ساکايی آرين ورا مهير د نجوم په برخه کې له هغو اساساتو څخه چې هغه يوناني وو کار اخيستی دی، دی په يونانی باختری کلتوري حوزه پورې اړه لري ، د نجوم په باره کې يې يو نامتو اثر (پنځۀ سيدانتيکا) يا (پنځه ترونونه يا تګلارې) نومېږي ليکلي چې له بده مرغه اوس ورک شوی دی، خو البيرونی دغه اثر ليدلی، له هغۀ يې معلومات ترلاسه کړي او د هغۀ يادونه يې هم کړې ده . ما ته دی هم لکه پاڼې ني غوندې په باختري افغاني کورنۍ پورې اړوند ښکاري، ددۀ استوګنځي (کاپيتکا) له هغو جغرافيايی نومونو سره نژديوالی ښيي لکه کابورا ، پکتيکا ، بليکا او کاپيسا او نور چې يوڅه څېړنو ته اړتيا لري . مانا دا چې د ويکيپيديا معلومات ددۀ په اړه سم نۀ دي ، ځکه چی دی هندو نۀ وو بلکي په هندوستان کې اوسېدلی او روزل شوی دی . د رامکا نوم دۀ له روم او رومی څېړنو سره په اړيکه کې راوړې دي . کېدی شي د غزني رامک هم له همداسې يو مرکز سره په تړاو کې نومول شوی نوم وي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له رااليرلو مخکي په څير و لولئ

وې چې د هند اړيکي د باختر له واکمنانانو سره ډېـر دوستانـه وو . له بله پلوه په سانسکريت کې د يون کا (يون کا) پرده هم له يون سره اړيکي لري او يون په سانسکريت کې يونانيانو ته ويل کـېـږي که څه په راورسته کې نور قومونـه هم په دغه نامه ياد شول[5] ... »

نور بيا

د ملیندا پنو په باره کی

يادونه: قدرمنو لوستونکو! دا هم د ښاعلی رحمت آريا د آرشيف: لينک

---

[5] - (وکرم اروشی ، په اردو ژبه مقدمه ۱۵ مخ).

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پاڼوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ